

Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан
Манаш Қозыбаев атындағы
Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Северо-Казахстанский государственный университет
им. М. Козыбаева

Заманның заңғар тұлғасы

/Ұсынылатын библиографиялық көрсеткіш Қазақстанның аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Д. А. Қонаевтың-100 жасқа толуына арналған/

Личность на фоне эпохи

/Рекомендательный указатель литературы
к 100-летию со дня рождения Д. А. Кунаева, видного
государственного и общественного деятеля Казахстана /

Петропавл , 2012

Оқырмадарға

Ұсынылып отырған көрсеткіш қазақ халының ардақты перзенті, аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевтың туғанына 100 жыл толуына арналған. Социалистік Еңбек Ері Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі техника ғылымының докторы Дінмұхамед Қонаевтың өмірі мен еңбектерінің тізімі туралы ең соңғы басылымдар СҚМУ ғылыми кітапханасы қорында бар. Көмекші құрал ұстаздарға студенттерге және қалың оқырман қауымға арналған.

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев 1912-1993 ж.ж.

«Кез келген ұлт, кез келген
халық әлемге ұлы ұл –
қыздарының ерлігі арқылы
танылады. Сондай XX
ғасырдағы қазақ дейтін
халықты басқаларға
танытқан тұлғаның бірі
Дінмұхамед Ахметұлы
Қонаев екені сөзсіз»

Жиенбаев С.

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев - аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, үш мәрте Социалистік Еңбек Ері, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, техника ғылымының докторы, КСРО, шетел ордендері мен медальдарының иегері.

Верный (қазіргі Алматы) қаласында, қызметкердің отбасында өмірге келген. Орта мектепті бітіргеннен кейін Қазақстан Өлкелік комсомол комитеті оны Мәскеудің Түсті металл институтына оқуға жібереді. Институтты ойдағыдай бітіріп, таукен инженері мамандығын алған Д.Қонаев Балқаш мыс қорыту комбинатының Қоңырат руднигіне жұмысқа орналасып, онда бұрғылау станогының машинисі, цех бастығы, рудниктің бас инженері және оның директоры болып істейді.

Екінші дүниежүзілік соғысының қиын күндерінде ол тылдағы жұмысты ұйымдастыруда іскерлігімен көзге түседі. «Алтайполиметал» комбинаты бас инженерінің орынбасары, Риддер руднигінің және КСРО қорғасын-мырыш өнеркәсібінің ең ірі кәсіпорындарының бірі - Лениногор кен басқармасының директоры қызметтерін атқарады. 1942-52 жылдары Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің төрағасының орынбасары болып қызмет етеді. Осында жүргенде Қазақстан ғалымдары оған зор сенім көрсетіп, оны Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі және

оның президенті етіп сайлайды. Тау-кен ісі саласының ірі ғалымы Д.Қонаев республика ғылымының дамуы жолында зор еңбек сіңіреді. Ғылыми-ұйымдық жұмыстарды жақсарту, ғылыми зерттеудің негізгі салаларын білікті кадрлармен нығайту шаралары оның басшылығымен жүзеге асырылады.

Д.Қонаев 1955-60 және 1962-1986 жылдары Қазақстан коммунистік партиясының Орталық комитетінің бірінші хатшысы болды. Ол Қазақстанның экономикасы мен мәдениетін өркендету жолына өзінің білімін, мол тәжірибесін және ұйымдастырушылық қабілетін аянбай жұмсай білді.

Ол бірнеше мәрте КСРО Жоғарғы Кеңесінің депутаты болып сайланды. СОКП-ның XIX-съезінен бастап, кейінгі съездерінің бәріне делегат болды. Парламент және партия делегациясын басқарып, әлденеше рет шетелдерде болып қайтты. 1956 жылдан бастап СОКП Орталық Комитетінің Саяси Бюросының мүшелігіне кандидат, ал XXIV-съезде мүше болып сайланды. КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының және Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының мүшесі болды.

Д.Қонаев өз заманының ұлы саясаткері бола білді. Ол билік басында болған уақыт қаншалықты күрделі, қарама-қайшылықты болғанымен, елдің экономикасын, әлеуметтік саласын, ғылымын, ұлттық мәдениетін дамыту ісіне айтулы еңбек сіңірді. Түрлі деңгейдегі партия және кеңес қызметін атқара жүріп, орталықтың өктем саясатының ығымен кете бермей, ел мүддесін болашақ камын да бір сәт естен шығарған жоқ. Алпысыншы жылдарды Н.С. Хрушевтің озбырлығымен Өзбекстанға беріліп кеткен қазақ жерінің біраз бөлігін қайта қайтарып алуы соның айқын бір дәлелі еді.

1986 жылы СОКП Орталық Комитетінің Бас хатшысы болып М.С.Горбачевтің келуіне байланысты Д.Қонаев Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшылығынан босатылды. Орталықтың жүргізіп отырған әділетсіз саясатына қарсы республика жастары өз қарсылықтарын білдіріп алаңға шықты.

Бұл әйгілі Желтоқсан оқиғасына ұласты.

Ол кезде еліміз де, халқымыз да тәуелсіздікке қолы жетпеген, КСРО дейтін алып империяның құрамындағы 15 республиканың бірі еді. Жұрт Кеңес Одағы дегенді ғана білетін. Соған қарамай, сол алып империядағы үлкен республика басшыларының бірі Дінмұхамед Қонаев болғандықтан қазақ дейтін халықтың, Қазақ республикасының аты басқа көп республикаларға қарағанда көбірек аталатын. Дінмұхамед Ахметұлын халқымыздың, еліміздің бағына туған адам деп айтуға болады. Ол тек қана ірі партия жетекшісі емес, оқымысты, техника ғылымының докторы, академик болды. Д.А.Қонаев ұмытылмайтын, халықтың жүрегінде мәңгі қалатындардың қатарында. Ол аса парасатты да талантты басшы болды, халықтың сүйіспеншілігіне бөленді.

Ол өз заманының ұлы саясаткеріне айналды, халықтың мүддесімен өмір сүрді. Оған деген құрмет аса жоғары қызметте жүрген кезінде ғана емес, ол қызметтен кеткен соң да бәсендеген жоқ. Қайта бұрынғысынан да өсе түсті. Дінмұхамед Қонаев артына өшпестей мұра-өнеге қалдырып кетті. Ол кісінің заманында қазақ өнері мен мәдениеті жоғары биікке көтерілді. Көптеген ғимраттар салынды. Әр тұлға өз заманына лайық бағаланды.

Тар заманда, қиын уақытта Дінмұхамед Ахметұлы өз халқының жүрегіне жылу таба білді, ақыл парасатымен халқына адал қызмет істеді. Сондықтан да ол кісінің жарқын бейнесі күн өткен сайын халықтың жадында жаңғырып отырады.

Ардақты ағамыздың атын мәңгі есте қалдыру мақсатымен Алматыда, Астанада көше беріліп, ескерткіш, мұражай ашылып, Қонаев атында Үкімет тарапынан үздік ғылыми жұмыс істеген жұмыс иелеріне берілетін арнайы сыйлық бар. Атымен аталатын университет, ғылыми-зерттеу институты, көптеген өндіріс орындары бар. Тұрған үйіне мемориалды тақта орнатылды. «Өтті дәурен осылай» кітабы, сондай-ақ жүз жылдық тойына арнайы шығарылған естелік медаль үлестірілді.

Республикамыздың өсіп-өркендеуіне жасаған игі істерінің ішінде, әсіресе Ғылым Академиясының дамуына сіңірген еңбегі өте зор. Өз уақытында Қазақ ССР Ғылым Академиясы Ресей мен

Украинадан кейінгі үшінші орынға көтерілді, Ғылым Академиясына Дінмұхамед Ахметұлы академиясының президенті болған кезінде де, Министрлер Кеңесінің Төрағасы және Республиканы басқарған кезінде де көмек көрсетіп отырған.

Қонаев жоғары қызметке келгенде уақыт аса күрделі, қайшылығы көп кезең болған. Кеңестер Одағы соғыстан кейін Батыстағы неміс басып алған республикаларды жандандыру үшін барлық күшті соған салды. Қиырдағы Мәскеудің шешімінсіз республикада бірде-бір өндіріс орны немесе мекеме іске қосылмайтын болатын. Сол тұста Семей өңірі ядролық сынақ полигонына айналды. Ойланбай жасаған қадам арқылы Арал теңізі жойылуға таяды. Ұлттардың ерекшелігіне, мәдениеті мен дәстүріне қайшы келетін солақай шешімдер қабылданды.

Қазақ тілінде білім беретін мектептер жабылып, халық мұрасы көмескі тартты, дінімізге тыйым салынды. Жоспарлы экономика салдарынан Қазақстан шикізат көзіне айналып кетті. Тың игеруде де ірі қателіктер мен негізсіз қадамдар жасалды.

Алайда осындай қиындықтарға қарамастан, Д.Қонаев елдің дамуы үшін қолынан келгенін жасады. Республикада құрылыс, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы салаларының дамуы ілгерілей түсті. Елсіз жерлерде жаңа қалалар мен елді мекендер сол кезде пайда болды. Сонымен қатар Қонаев өнер мен мәдениеттің қарыштап қанатын жаюына да өлшеусіз үлес қосты.

Қонаев туған қаласы Алматы үшін де көп жақсылықтар жасады.

Бұл тұрғыдан алғанда Дінмұхамед Ахметұлын айрықша ардақтауға лайықты қарымды қайраткер деп санаймыз. Сондықтан біз оны тәуелсіздікке дейінгі тарихтың тегеурінді тұлғасы деп бағалауымыз керек.

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев Республика партия ұйымын басқарған ширек ғасырға жуық уақыт ішінде өзінің үлкен мәдениеттілігімен, иманжүзді ізеттілігімен танылып, халық дәстүрін жақсы білетін, тағылымы терең, ой өрісі биік жан екенін көрсетті. Кейін мемлекет ісінен қол үзген кезде де ол білімдар білікті жан ретінде елде жүріп жатқан реформа

бағыттарын, қоғамды демократияландыру қажет екенін терең сезініп, қолдай білді.

Өзі өмір сүрген күрделі уақыттың адал перзенті бола білген абзал азамат 1993 жылғы тамыздың 22-сінде, 82 жасқа қараған шағында кенеттен қайтыс болды.

Еңбектерінің әліпбилік көрсеткіші

- Қонаев Д. Өтті дәурен осылай: Естелік эссе
/Орыс тілінің еркін аударған және автор
С.Әбдірайымұлы.-Алматы: Ынтымақ,1992.-448 б. :сур.
- Қонаев Д., Қожакеев Т., Сейданов Қ. Әлемнің Әуезові:
Жинақ.-Алматы: Санат,1997.-144 б.
- Қонаев Д. Өшпес із қалдырған қаламгер: І Есенберлин
туралы естелік. //Жалын.-2009.-№8.-б.28-29.

Өмірі мен шығармашылығы жайындағы әдебиеттер

Адырбек Қ. Қонаев және желтоқсан оқиғасы
//Ақиқат.-2011.-№11.-б.33-39.

Айтмағанбетов Е. Көпке танымал көсем болған: Қонаев
туралы //Ақиқат.-2011.- №8.-б.35-37.

Айтмұхамедұлы А. Өң мен түстің арасы.: (23 жылдан кейін
Димаш ағаға жорытқан бір түсім жөнінде) //Түркістан-2010.-4
ақпан.

Айтөлен Ұ. Халық перзенті : ұлы тұлға Қонаев-100 // Айқын
апта. - 2012. - 12 қаңтар.

Академик Қонаев: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл
//Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б.73-78.

Ақсұңқарұлы С. "Димаш патша көтерген шаңырақ бұл..." //
Жас алаш. - 2012. - 12 қаңтар.

Алаш ардақтыларының айтулы даталары //Егемен
Қазақстан.-2012.-1 қаңтар.

Аухадиев К.Қазағымен мақтанатын: Дінмұхамед
Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-
№7.-б. 30-38.

Ахмет Б.Жұмбақ жан: Қонаев-100 //Ақиқат.-2011.-
№12.-б.48-50.

Әхмет Ә. Д.А.Қонаев және Қазақстан коммунистік
партиясы: тарих. //Қазақстан тарихы: Әдістемелік журнал.-
2011.-№12.-б.7-15.

Әшімов Б.Ұлтымыздың мақтанышы: Дінмұхамед
Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .-2012.-
№7.-б. 5-10.

Балтағұлұлы І.Кеменгермен кездескенде: Дінмұхамед
Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-
№7.- б. 45-49.

Балтағұлұлы І.Тұлға:12 қаңтар-аса көрнекті мемлекет
және қайраткері Д.А.Қонаевтың туған күні // Заң газеті. -
2008.-10 қаңтар.

Батталханов Б. Қонай ата кім болған? : немесе Д. А.
Қонаевтың ата тегі жайлы деректер // Түркістан. - 2012. –
12 қаңтар.

Батталханов З.Алысты болжайтын аға: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б. 42-45.

Батталханов Б.Тұлға тұрған үй: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б. 80-81.

Бекбосын А. Елінің алатаудай айбыны : Қонаев-100 // Ақиқат. - 2012. - №1.-б.43-49.

Бектасова Г. Жұртым деп төккен жылуын : Қонаевтың фото альбомы // Түркістан. - 2012. - 12 қаңтар.

Ғалымжанұлы Д. Дінмұхамед Қонаев кремль құшағының қыспағы : ("Ұлы көш" кітабынан) // Егемен Қазақстан. – 2012. - 14 қаңтар.

Д.Қонаев (1912-1993 ж.ж.).//Тарихи тұлғалар. Танымдық көпшілік басылым: Мектеп жасындағы оқушылар мен көпшілікке арналған.-Алматы,2006.-б.81-82.

Д.Қонаев (1912-1993 ж.ж.). //Қазақ Ұлттық энциклопедия.- Т.6.-Алматы, 2006.-б.36-37

Дегдар: ұлы тұлға Д.Қонаев туралы //Дала мен қала.- 2012.-9 қаңтар.

Домбай Н. Елінің бағына туған: ұлы тұлға Қонаев-100 // Ана тілі. - 2012. - 18 қаңтар.

Ембердиева Г. Кумирі Қонаев // Парасат.-2010.- №1.-б.14-16.

Ерімбетов М. Димекеннің Өзбекстанға сапары. Мырзашөлдегі сапарлар : тұлға Қонаев-100 // Жас алаш. - 2012. - 12 қаңтар.

Ерімбетов М. Ұлылықтың бір қыры: Қонаев туралы //Дала мен қала.-2010.-11 қаңтар.

Ерімбетов М. Қонаев пен Рашидов. //Жас алаш.-2011.-29 қараша.

Ерімбетов М. Қонаевтың Өзбекстанға сапары: тұлға //Түркістан.-2010.-14 қаңтар.

Ерімбетов М. Сегіз күндік сапар: Қонаев туралы. //Ана тілі.-2010.-14-20 қаңтар.

Жиенбаев С. Елін танытқан ер: Қонаев-100 // Егемен Қазақстан.-2012.-12 қаңтар.

Жиенбаев С. Елін елжірей сүйеді : тұлға Қонаев-100 // Қазақ әдебиеті. - 2012. - 6 қаңтар.

Жолдасбеков М. Ақылдың кені: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-№7.- б. 20-26.

Жұмағұлов Б.Бір сөздің қадірі: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б. 49-53.

Қалдыбай М. Бартоғайда: Д.А. Қонаев туралы //Ақиқат .-2011.-№12.-б.43-47.

Қалдыбай М. Жарайсың Досай : Д. А. Қонаевтың туғанына 100 жыл толуына орай // Президент және халық. - 2012. - 27 қаңтар.

Қалдыбай М. "Сол күні таң атқанша көз ілген жоқ...": тұлға Қонаев-100 // Жас алаш. - 2012. - 12 қаңтар.

Қараева Ш. Даңқы өшпес дара тұлға : тұлға Қонаев-100
// Заң газеті. - 2012. - 12 қаңтар.

Қауғабай О. Қонаев Аспан асты елінде : ұлы тұлға
Қонаев-100 // Президент және халық. - 2012. - 6 қаңтар.

Қауғабай Ө. Таңғажайып Қонаев. //Парасат.-2008.-№9.-
б.8-21.

Қауғабай О. Қазаққа құдай берген Қонаев: Тағдыр.
Тағылым. Толғаныс //Ақиқат.-2008.-№8.-б.43-45.

Қауғабай О. Қонаев университетінің тағылымы:
білім беру //Қазақстан мұғалімі.-2011.-11 мамыр.

Қауғабай О. Қонаев тағылымы: Балабақша үйінен
жақында көп қабатты ғимаратқа көшкен Қонаев
университетінің өзіндік тарихы мен оқу тәрбиесі
туралы //Жас қазақ.-2011.-24 ақпан.

Қауғабай О. Данағайып: Қонаевтың өмірдегі өнегесі
мен үлгісі және өсиет-тағылымы //Ана тілі.-2007.-5 шілде.

Қауғабай О. Даналықпен дидактасу: Қонаев
туралы //Әдебиет айдыны.-2008.-10 қаңтар.

Қауғабай О.Димекен, діндар, дана еді: Қазақтың
қайраткер ұлы-Д.А.Қонаевтың туғанына 98 жыл
//Ислам және өркениет.-2009.-11-20 қаңтар.

Қауғабай О. Димекеннің дидагы: Қонаев туралы
//Мұқағали.-2010.-№12.-б.32-35.

Қауғабай О. Димекеннің қазынасы: тағылым
//Заң газеті .-2011.-8 сәуір.

Қауғабай О. Кемеңгердің көріпкелдігі: Қонаев туралы //Айқын апта.- 2008.- 17 қаңтар.

Қауғабай О. Мұқағалидың Димекене мұң шағуы //Ақиқат.-2007.- №8.-б.56-60.

Қауғабай О. Қонаев Аспан асты елінде : ұлы тұлға Қонаев-100 // Президент және халық.. - 2012. - 6 қаңтар.

Қауғабай О."Шын аты оның-мейрім мен даналық" : ұлы тұлға Қонаев-100 // Ана тілі. - 2012. - 18 қаңтар.

Қашғанов Н№ Елдік деген сол болар: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б.78-79.

Келемсейіт Е.Елдің қамын жеген ер: Қонаев-100 // Айқын апта. - 2012. - 26 қаңтар.

Қозыбаев М. : Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-№7.- б. 38-42.

Қонаев Е. Перзенттік сыр: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б. 53-56.

Қонаев-қазақтың қанағат мектебі // Жас алаш. – 2012.- 10 қаңтар.

Қонаев халыққа өте жақын еді // Жас алаш. - 2012.– 5 қаңтар.

Қонаевтану ілімін қалыптастыруымыз керек //Жас алаш.-2008.-21 тамыз.

Қонаевтың 12 қасиеті: Аңыз бен ақиқат //Қызылжар нұры.-2008.- 24 қазан.

Қонаев туралы ой толғаныс //Этнопедагогика білім беру жүйесіндегі.-2008.- №6.-б.9-10.

Месяц В. Ағайынға қадірі : тұлға Қонаев-100 // Қазақ әдебиеті. - 2012. - 6 қаңтар.

Молдағалиев Т. Кемеңгер: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-№7.- б.14-16.

Назарбаев Н. Ұлтын сүйген ұлы жүрек: Көрнекті қоғам қайраткері Днмұхамед Ахметұлы Қонаев туралы // Әдебиет айдыны.- 2008.- 21 тамыз.

Назарбаев Н. Қонаев-айрықша ардақтауға лайықты қарымды қайраткер : тұлға Қонаев-100 // Айқын. - 2012.- 13 қаңтар.

Назарбаев Н.Тұлға: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.-№7.- б.2-4.

Нәрібаев К. Алып тұлға : тұлға Қонаев-100 // Айқын.- 2012. - 7 қаңтар.

Нәрібаев К. Қонаев тану ілімін қалыптастыруымыз керек //Жас алаш.-2008.-21 тамыз.

Ниязбек Р. Алапат тасқын : қоғам қайраткері Қонаев-100 // Ана тілі. - 2012. - 11қаңтар.

Ниязбек Р. Димаш салған данғыл жол: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б.78-79.

Нысаналин А. Марқасқа: Қонаев туралы //Дала мен қала.-2009.-13 сәуір.

Парасат пен пайым: тарихи тұлға Қонаев //Қазақ .- 2009.-16 қаңтар.

Рысбаев С. Түп мекені талас еді: Қонаев туралы // Парасат.-2009.-№1.-б.18.

Сағат Е. Жұртым деп төккен жылуын: Қонаев-100 // Парасат.-2011.-№12.-б.7-8.

Сағат Е. Ұлы даланың қайсар ұлы: Қонаев туралы // Түркістан.-2011.-8 қыркүйек.

Сәдірқызы Г. Ардақты адамның аты өшпейді: Қонаев-100 // Егемен Қазақстан.-2012.-12 қаңтар.

Сәтібайұлы К. "Ойдағыдай шешімге жақын маңда үміт артуға болмайды": Қонаев-100 // Егемен Қазақстан.-2012.-10 қаңтар.

Сімәділ К.Қонаев дәуірі және біз: тұлға Қонаев-100 // Қазақ әдебиеті. - 2012. - 6 қаңтар.

Сүлейменов О. Екі мәрте қайталанған "16 желтоқсан" : ұлы тұлға Қонаев-100 // Қазақ әдебиеті. - 2012. – 12 қаңтар.

Текті әулет: Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени мұра .- 2012.- №7.- б.64-73.

Тоқсанбаев Б. Мырзашөлдегі кездесулер: Қонаев туралы //Қазақ әдебиеті.-2008.-11 қаңтар.

Төлепбергенұлы Н. Таутұлға: Д.А.Қонаевтың туғанына

100 жыл толуы қарсаңында // Түркістан.-2011.-27 қазан.

Тұрысбекова Н. Заманның заңғар тұлғасы: Д. А. Қонаев
ұрпақтар толғанысы // Парасат.-2011.-№3.-б.22-23.

Тұрысбек Р.Жақсы болсаң жарықты кім көрмейді:
Дінмұхамед Қонаевтың туғанына 100 жыл //Мәдени
мұра .- 2012.- №7.- б.56-64.

Үкібаев А.Сырға толы сегіз күн : тұлға Д.А.Қонаев
туғанына 100 жыл // Президент және халық. - 2012. –
13 қаңтар.

Үркімбей, Н. Ұлылыққа тән кішілік : тұлға Қонаев-100 //
Түркістан. - 2012. - 12 қаңтар.

Хангельдин С. Қазақтың Қонаевы: тағызым //Түркістан.-
2008.-21 тамыз.

Шаханов М. Қонаев ұлағаты: ("Желтоқсан эпопеясы"
атты деректі романның 2-ші кітабынан) // Қазақ .-2008.-
11,18 қаңтар.

Шаханов М. Қонаев әлемі // Жас алаш.-2008.-13 қаңтар.

Шаханов М. Қонаев ұлағаты: тарих // Қазақ .-2008 .-
1 ақпан.

Шаштайұлы Ж. Он бес жыл өткен соң: немесе алғы
сөз жорасына // Қазақ әдебиеті.-2008.-22 тамыз.

Құрастырушы : Қазиканова А.Қ
Ақпарат-библиографиялық бөлім

К читателям!

Предлагаемый вашему вниманию рекомендательный указатель посвящен 100-летию со дня рождения Д.А.Кунаева, видного государственного и общественного деятеля Казахстана.

В указателе представлен краткий биографический очерк его жизни и деятельности, список его трудов и о нем, имеющиеся в фонде научной библиотеки СКГУ им. М. Козыбаева.

Указатель предназначен для преподавателей, студентов, а также для широкого круга читателей.

Кунаев Динмухамед Ахмедович (1912-1993)

«Динмухамеда Ахмедовича отличали большая внутренняя культура, широкая образованность и огромный личный опыт. Он воплотил в себе лучшие черты нашего народа, казахской интеллигенции того времени».

Н.Назарбаев

Выдающийся государственный и общественный деятель, трижды Герой социалистического труда, академик Академии наук КазССР, доктор технических наук, кавалер орденов и медалей СССР и иностранных государств.

Родился 12 января 1912 года в г. Верном (ныне г. Алматы) в семье служащего. В 1930 году после окончания средней школы Д. А. Кунаев направляется на учебу в Москву в Институт цветных металлов и золота. В 1936 г. он окончил институт и был направлен на Коунрадский рудник Балхашского медеплавильного комбината. Здесь Д. А. Кунаев прошел путь от машиниста бурового станка до директора рудника. В 1939 году был принят в члены КПСС.

В предвоенные годы и начальный период Великой Отечественной войны Д. А. Кунаев находился на одном из ответственных участков казахстанского арсенала фронта — работал заместителем главного инженера комбината Алтай-полиметалл, затем директором Риддерского рудника и Лениногорского рудоуправления.

С 1942 по 1952 год Д. А. Кунаев занимал пост заместителя Председателя Совнаркома, а затем Совета Министров Казахской ССР.

В апреле 1952 года Д. А. Кунаев избирается академиком и президентом Академии наук Казахской ССР. Крупный ученый в области горного дела, талантливый организатор, он многое сделал для развития республиканской Академии наук. Под его руководством проведены важные мероприятия по улучшению научной деятельности институтов, укреплению их кадрами, усилению связи науки с производством, сосредоточению научных сил и материальных ресурсов на разработке комплексных проблем развития производительных сил Казахстана, а также по повышению культуры казахского народа.

Научные труды доктора технических наук Д. А. Кунаева посвящены важным вопросам теории и практики разработки месторождений открытым способом. Он занимался исследованием и внедрением эффективных методов отбойки руды на карьерах. Этому вопросу посвящена его монография «Буровзрывные работы на Коунрадском руднике». В другой его монографии «Развитие открытых горных работ в Казахстане» обобщен многолетний опыт эксплуатации и проектирования рудников Казахстана и обоснована целесообразность дальнейшего расширения открытых разработок при освоении новых месторождений полезных ископаемых. Исследования Д. А. Кунаева способствовали существенному повышению эффективности производства в горнодобывающей промышленности Казахстана.

Опубликовано более ста научных работ Д. А. Кунаева. В их числе «Разработка Коунрадского месторождения медных руд» (1949г.), «Казахская ССР» (1958г.), «Совершенствование технологии горных работ на карьерах Соколовско-Сарбайского горно-обогатительного комбината» (1966г.), «Ленинская национальная политика и развитие горной промышленности в Казахстане», (1970г.), «В. И. Ленин и национально-освободительное движение» (1969 г.), «Годы крутого подъема» (1972 г.), «Советский Казахстан» (1978 г.), «Избранные речи и статьи» (1978 г.).

А также в фондах Института горного дела АН КазССР находятся неопубликованные работы «Исследования

возможности применения открытых работ в условиях Зырянского месторождения» (1950 г.), «Исследования возможности перехода с подземных работ на открытые горные работы на Миргалимсайском месторождении свинцово-цинковых руд» (1950 г.), «Обобщение опыта применения открытых работ на главнейших металлических рудниках Казахской ССР» (1950 г.), «Исследование возможности применения открытых горных работ в условиях Божекульского месторождения» (1951 г.) и другие.

В 1955 году Д. А. Кунаев был назначен Председателем Совета Министров Казахской ССР. Этот пост он занимал с 1955 по 1960 г. и с 1962 по 1964 г.

На X съезде Компартии Казахстана (1960 г.) Д. А. Кунаев избран Первым секретарем ЦК Компартии Казахстана.

Видный общественный и государственный деятель, Д. А. Кунаев неоднократно избирался депутатом Верховного Совета Казахской ССР (им он является со второго созыва) и Верховного Совета Союза ССР (с третьего созыва). Не раз он возглавлял партийные и государственные делегации в зарубежные страны. Был делегатом IV и всех последующих съездов Коммунистической партии Казахстана. С V съезда — член ЦК Компартии Казахстана. Делегат XIX—XXV съездов КПСС.

С XX съезда КПСС (1956г.) избирается членом Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза. На XXIII съезде КПСС (1966г.) избран кандидатом в члены Политбюро ЦК КПСС. С XXIV съезда (1972 г.) член Политбюро ЦК КПСС. Д. А. Кунаев с 1962 г. является также членом Президиума Верховного Совета Союза ССР, с 1960 г. — членом Президиума Верховного Совета Казахской ССР.

Д. А. Кунаев был великим государственным деятелем своего времени. Несмотря на то, что время его пребывания у власти было сложным и противоречивым, он вложил много труда в развитие экономики, социальной сферы, науки, национальной культуры. Находясь на высоких должностях, Д. Кунаев ни на минуту не забывал об интересах народа, его будущем, не следовал покорно в русле господствующей политики центра.

Свидетельством этого является то, что ему удалось вернуть Казахстану часть исконных земель, насильно переданных Н.С.Хрущевым Узбекистану в начале 60-х годов, выступал против инициатив Центра (Москвы) по созданию немецкой автономии в Казахстане, передаче Мангыстау Туркменистану.

Он внес значительный вклад в социально-экономическое и культурное развитие Казахстана. Высокого уровня достигло горно-рудное производство республики, сформировались новые производственные регионы Казахстана, строились новые города и крупные населенные пункты. В годы его руководства республикой начали работать Павлодарско-Екибастузский топливно-энергетический комплекс, Карагандинская ГРЭС-2, Буктырминская ГЭС в Восточном Казахстане, Павлодарский тракторный завод, многие другие промышленные предприятия, были освоены Мангыстауские нефтяные месторождения, получило развитие железнодорожное строительство, началась добыча и производство титана, магния, синтетического каучука, быстрыми темпами развивались различные отрасли электротехники, машиностроения, химии. Образовались Мангытауская, Жезказганская, Торгайская области. Особое внимание Кунаев уделял освоению Корбулакской равнины, строительству Капшагайского водохранилища, Большого Алматинского канала (канал Улькен Алматы). Вместо с тем промышленность республики по-прежнему оставалась сырьевой базой Советского Союза. Интенсивное развитие военно-промышленного комплекса в СССР отразилось и на экономике Казахстана. Крупные заводы в Алматы, Усть-Каменогорске, Петропавловске, Уральске, Степногорске специализировались на производстве военной продукции. Военные полигоны и предприятия нанесли значительный вред экологии республики. Кунаев поддерживал известных деятелей науки, литературы, искусства и интеллигенции. При Кунаеве в 1977—82 опубликован фундаментальный 5-томный научный труд по истории Казахстана на казахском и русском языках. За годы его руководства столица республики г. Алматы (тогда Алма-Ата) превратилась в высокоразвитый промышленный, культурный и

научный центр, были построены Дворец республики, КазГУград, оздоровительный центр Арасан, спорткомплекс Медеу, многие крупные здания.

В 1986 году под влиянием Генерального секретаря Центрального комитета КПСС М.С.Горбачева Д.Кунаев был освобожден от должности первого секретаря Центрального комитета Компартии Казахстана. Молодежь, недовольная несправедливой политикой Центра, выразила свой протест, выйдя на площадь. Это обернулось известными Декабрьскими событиями.

В течение четверти века руководства партией республики Динмухамед Ахметович Кунаев проявил себя человеком высочайшей культуры, гуманным, интеллигентным, мудрым, знающим народные традиции, незаурядной личностью с глубокими знаниями и нравственным мировоззрением. После прекращения государственной деятельности он как компетентный, дальновидный человек поддерживал проводимые в стране реформы, понимая необходимость демократизации общества.

Благородный гражданин, сумевший остаться в сложные времена честным сыном своего народа, Динмухамед Ахмедович Кунаев скончался 22 августа 1993 года в возрасте 82 лет.

В 1992 г. создан «Международный фонд Кунаева». Фонд Д.А.Кунаева является независимой международной общественной организацией, не преследующей цели извлечения прибыли из своей деятельности, использующий принадлежащие ей средства и возможности на благотворительные, культурно-просветительские и другие гуманистические цели.

По указу Президента РК Н. А. Назарбаева от 24 февраля. 1994 г. имя Д.А. Кунаева присвоено Институту горного дела, АО «Лениногорский полиметалл» (в Восточно-Казахстанской области), ряду школ и улиц страны, университету в Алматы. В 2002 г. в Алматы открыт дом-музей Д.А. Кунаева (по ул. М. Тумбаева), назначена Премия имени академика Д. А. Кунаева. В 2003 г. на доме, где жил Д.А.Кунаев,

установлена мемориальная доска. В г. Шымкенте возведен памятник Д.А.Кунаеву.

В честь 100-летия выдающегося государственного и общественного деятеля Динмухамеда Кунаева Национальным банком РК была выпущена серия памятных монет, по всей республике прошли праздничные мероприятия, издан фотоальбом, подготовленный родными и близкими Димаша Ахмедовича, была открыта музей-квартира Д.А.Кунаева

Список публикаций Д.А.Кунаева

Книги:

66.3(2К) Кунаев Д.А. Избранные речи и статьи.-М.:

К 91 Политиздат, 1978.-511с.

26.89(5) Кунаев Д. 30 дней в Народном Китае.-Алма-

К91 Ата:Казгосиздат,1955.-158с.

26.89(5) Кунаев Д. Казахская ССР: Краткий историко-

К91 экономический очерк.-М.:Политиздат,1958.-163с.

66.3(2К) Кунаев Д.А. Ленинская национальная политика

К 91 КПСС - в действии: Избранные речи и статьи.-
М.Политиздат,1981.-624с.

83.3(Каз. Кунаев Д. Мухтар Ауэзов и русская литература.-

К 91 Алма-Ата: Рауан,1992.-98с.

63.3(2)7 Кунаев Д. О моем времени.-Алма-Ата, 1992.-

К 91 312 с.

66.3(2К) Кунаев Д.А. Советский Казахстан.-М.:Политиздат,

К91 1978.-150с.

26.89(5) Кунаев Д. Советский Казахстан.-М.:Политиздат,1982
К91 .-158с.

Статьи:

Кунаев Д. Мухтар Ауэзов и русская советская литература
//Изв.АН КазССР.Сер.филологическая.-1983.-№4.-С.16-24.

Кунаев Д. О моем времени //Простор.-1991.-№10.-С.5-49.

Кунаев Д. Трудный путь к правде //Простор.-1997.-№12.-
С.60.

Кунаев Д.А. Верность пути: О развитии искусства и литературы в годы Советской власти //Детская литература
.-1982.- №7.-С.2-6.

Кунаев Д.А.Славный дорогой Октября: К 60-летию КазССР
//Вопросы философии.-1980.-№8.-С.3-23.

О нем:

Книги :

72 Динмухамед Ахмедович Кунаев/Гл. ред.
Д 42 Б.А.Тулепбаев.-Алма-Ата: Наука, 1978.-107
с.-(Библиография ученых Казахстана)

66.3(5Каз) Личность.Воспоминания о Д.А.Кунаеве./Авт-
Л 62 сост:С.Абраимулы.,А.Горайнов.-Алматы: Санат,
2007.-368 с.:илл.

66.61 Толмачев Г. 50 встреч с Д.А.Кунаевым .-Алматы:
Т 52 Кайнар, 1997.-160с.:ил.

Статьи:

Адилбеков С. "Я прилетел защищать Кунаева." //Неделя Литер.-2007.-11 января.

Айтимбет И. Личность в условиях тоталитарной системы: О Д.А.Кунаеве //Мысль.-2011.-№ 11.-С.9-17.

Алексеев Ю. Большой труженик и созидатель: Современники и соратники о Д.А.Кунаеве //Мысль.-2002.-№1.-С. 21-29.

Аубакиров Э. Все остается людям: О Д.А.Кунаеве //Экспресс К.-2009.-21 августа.

Аубакиров Э. Человек с большой буквы: К 100-летию Д.А. Кунаева. //Экспресс К.-2012.-14 января.

Брусиловская Е. Человек, который создал страну: О Кунаеве Д.А.// Панорама недели.-2005.-16 декабря.

Владимиров В. В анфас и профиль: Из книги "Рядом с Кунаевым" //Мысль.-2002.-№1.-С.14-20.

Владимиров В. Динмухамед Кунаев. Человек и Политик. //Новое поколение.-1997.-2 января

Владимиров В. Досье для Первого или По нотам волчьей дружбы //Нива.-2009.-№7.-С.147-181.-№8.-С.111-144.

Владимиров В. Саттар: Из цикла "Рядом с Д.А.Кунаевым" //Централ Азия Монитор.-2007.-13.апреля.

Габдуллин Б. Четверть века во главе Республики //Централ Азия Монитор.-2012.-№2.- 13-19 января.

Горайнов А. Мой Кунаев //Астана.-2007.-№5.-С.30-31.

Жиенбаев С. Он служил стране и народу: К 100-летию Д. А.Кунаева, выдающегося государственного и общественного деятеля //Казахстанская правда.-2012.-12 января.

Динмухамед Ахмедович Кунаев //Исторические личности.- Сост. Б.Тогисбаев,А.Сужикова.-Алматы,2009.-С.79-80.

Динмухамед Кунаев //Казахи:9-ти томный справоч.Т.2 Исторические личности.-2-е изд.-Алматы, 2003.-С.439.

Д.А.Кунаев:"Ни обид , ни сожалений у меня нет": К 90-летию со дня рождения //Северный Казахстан.-2002.-11 января.

Джилкибаев Э. Д.А.Кунаев: "Я прожил долгую жизнь." //Казахстанская правда.-1995.-17 января.

Донских А. Виктор Ивженко, дизайнер Нацбанка: Эта монета мне особенно дорога //Казахстанская правда .-2012 .-12 января.

Дуйсебаев Ч. Он останется в памяти народа: К 100-летию со дня рождения Динмухамеда Кунаева //Казахстанская правда.-2012.-11 января.

Жандаулетов В. Выдающийся руководитель: Д.А.Кунаеву-100 лет // Мысль.-2012.-№1.-С.79-81.

Жиенбаев С. Воспоминания о Д.А.Кунаеве // Мәдени мұра.Культурное наследие.- 2012 .-№7.-С. 26-30.

Ким К. Д.Кунаев: Последний поклон //Казахстанская правда .-1997 .-8 августа.

Кунаев Динмухамед Ахмедович //Казахстан: Нац. энциклопедия .-Т.3. К-М.- Алматы, 2005.-С.360-361.

Кунаев Динмухамед Ахмедович //Ашимбаев Д. Кто есть кто в Казахстане: Биогр. энциклопедия 2007-2008.- Алматы, 2008.- С.505.

Кунаев Динмухамед Ахмедович //История Казахстана: Энциклопедич. справоч.-Алматы, 2010.-С.379-380.

Кунаев Динмухамед Ахмедович //Северо-Казахстанская область: энциклопедия.- Алматы, 2004.-С.356.

Куппаева Б.Феномен Д.А.Кунаева ретоспрективе политического лидерства в Казахстане //Саясат.-1996.-№6.-С. 87-96.

Куттыкадам С. Загадки Кунаева //АИФ.-1997.-18 января.

Кшибеков Д. На равных с добром: В год столетнего юбилея современники вспоминают о Динмухамеде Кунаеве //Литер.- 2012.-2 февраля

Малахова О. Его имя хранит история: Глава государства Н.Назарбаев принял участие в торжеств. собр., посвящ. 100-летию Д.Кунаева. //Казахстанская правда.-2012.-13 января.

Машан М. О Кунаеве и его времени //Первые лица государства: Политические портреты.-Алматы, 2001.-С.320-327.

Морозов Н. Д.Кунаеву-90 лет //Казахстанская правда.- 2002.-15 января.

Мустафина С. Великий сын великого народа: О Кунаеве Д.
//Казахстан.-2002.-№1.-С.53-55.

О Димаше Ахмедовиче Кунаеве , и не только о нем
//Мысль.-2003.-№1.- С.18-24.

О выпуске в обращение памятных монет, посвященных 100-летию Д.А.Кунаева //Казахстанская правда .-2012 .-7 января.

Омаров М. Кунаев о немецкой автономии.: Что дала его дружба с Брежневым? //Нива.-1999.-№3.-С.73-83.

Он делал историю страны: Динмухамеду Кунаеву-90 лет
//Новое поколение.-2002.-11 января.

Пресняков С. Всегда на переднем крае: К 95-летию со дня рождения Д.А. Кунаева //Северный Казахстан.-2007 .-12 января.

Рыбников А.П. Личность, политик, человек: К 90-летию Д. А.Кунаева //Простор.-2002.-№1.-С.118-125.

Сабден О. Живет в народе память: К 100-летию Динмухамеда Кунаева. //Казахстанская правда.-2012.-14 января.

Самсонов Б. Испытания : О Д.А.Кунаеве //Экологический курьер.-2005.-12 августа.

Сугирбаева М. Забвению не подлежит: Портрет политика Динмухамеда Кунаева в интерьере своей квартиры //Страна и мир.-2011.-16 января.

Сулейменов О. Два "16 декабря": 100 лет со дня рождения Д.А.Кунаева. //Экспресс К.-2012.-12 января.

Сулейменов О. Учитель; К 100-летию со дня рождения Д.А.Кунаева //Мәдени мұра.Культурное наследие.- 2012 .-№7.-С.16-20.

Толмачев Г. Для нас Кунаев- как Черчилль для англичан //Новое поколение.-1999.-15 января.

Устинов А. Казахи и русские: эпоха Кунаева //Нива .-2007.-№4.-С.105-127.-№5.-С.142-162.

Хаванская В. Политик, созидатель, дипломат.: К 85-летию со дня рождения Д.А.Кунаева //Трибуна.-1997 .-22 января.

Хайдаров Ж. Золотой человек : Отрывок из романа «Великий той» // Мегаполис.-2002.-№1.- С.25.

Шимырбаева Г. "Он был похож на льва в клетке".: О Кунаеве //Казахстанская правда.-1999.-12 января.

Шымырбаева Г. О своей опале он говорить не любил: О Д. А.Кунаеве //Казахстанская правда.-1998.-22 августа.

Шимырбаева Г. Музей-квартира Динмухамеда Кунаева ///Казахстанская правда.-2012.-12 января.

Подготовила : Макаренко О.М.
информационно-библиографический отдел

Ответственная за выпуск : Нурпеисова К.Н.
заведующая библиотечным комплексом